

Jak jsem se vrátil ke zpěvu koledy „Tichá noc“

Ne, že bych byl tak velký patriot a chtěl o Vánocích zpívat jen překrásné české či slovenské koledy.

Koledu „Tichá noc“ jsem považoval již mnoho let za příliš sladkou, romantickou a vadilo mi, že se zpívá téměř po celém světě. Mnohokrát jsem ji slyšel v Americe, vždy o Vánocích ji hrají zde v Rakousku, kde žiji již 25 let, ať již vstoupím kdekoliv do jakéhokoliv kostela. A když k tomu připočtu komerční zájmy obchodních řetězců, lobby cestovních kanceláří a turistického byznysu, které využívají této melodie ke své propagaci, tak musím přiznat, že se mi tato koleda přímo zprotivila.

Od ledna 2008 se však již těším na příští Vánoce a na ten moment, kdy varhany znovu vyloudí melodii této koledy a budu se moci přidat svým hlasem, hlavně však srdcem... Proč ta náhlá změna?

Pokusím se to vysvětlit.

V lednu 2008 jsem byl na delším zdravotním pobytu v lázních nedaleko městečka Hallein u Salcburku. Jak známo, v Hallein působil od roku 1835 až do své smrti v roce 1863 jako varhaník a vedoucí chóru Franz Xaver Gruber, autor melodie „Tichá noc“. V jeho bytě se dnes nachází muzeum, které jsem se rozhodl navštívit. A jak už to bývá, když člověk ve světle nových poznatků a objevů mění své názory, koriguje je, nebo někdy dokonce v pokoře uznává, že se mýlil a přijímá nový pohled, vytváří si nový názor, musel jsem i já, po tom všem, co jsem zde viděl, slyšel a četl, poopravit svůj pohled na tuto koledu. Muzeum v Hallein je nejen velmi hezké, ale i výmluvné. Protože mne hodně oslovilo a vyprovokovalo k získání dalších informací, zakoupil jsem si v něm dvě knihy. Svě „objevy“ a pohnutky mého obdivu k této koledě Vám teď přináším. Přiznávám, že mohou být subjektivní. Ne každý člověk-křesťan musí mít identický pohled na stejnou věc. Můj pohled však doplňuji historicky ověřenými fakty a proto věřím, že může být přínosem.

Bez ohledu na to, jestli se tato koleda někomu líbí nebo ne, zůstává neoddiskutovatelným faktem, že je to nejnámější koleda všech dob, zpívá se po celém světě, její text byl přeložen do více než 300 jazyků a dialektů, stala se hitem. Přitom vznikla zcela nenápadně, dokonce bychom mohli říct, až banálně. Nebyla produktem žádné vypsané odměny či honoráře, žádný básník zvučného jména neposkládal vyleštěné rubíny slov do veršů, žádný slavný hudební skladatel nenapsal noty, žádný operní zpěvák ji nepřednesl jako první, nezazněla v žádné velké či důležité katedrále, nýbrž v obyčejném malém vesnickém kostele na půlnoční mši 24. prosince 1818 v Oberndorfu (leží asi 17 km severně od Salcburku). Dnes

tento kostel již ani neexistuje, jelikož byl kvůli častým povodním řeky Salzach natolik poškozen, že musel být v letech 1903–1906 zbourán.

Co víme o místě, době a autorech této koledy? Protože – historicky viděno – to nebylo tak dávno, víme toho opravdu dost. Pro toho, kdo se chce dovědět co nejvíc, doporučuji níže uvedenou literaturu.

Krajina kolem Salcburku

Oberndorf – Laufen

Od raného středověku až po dobu zavedení železnic hrálo toto místo nesporně důležitou ekonomicky strategickou roli. Většinu populace tvořily rodiny obchodníků, překupníků a hlavně loďářů, kteří po řece Salzach transportovali sůl. Ta se těžila v jeskyních a horách v Bad Dürrenbergu u Halleinu. „Bílé zlato“ loďaři vozili do Salcburku, v Laufen-Oberndorfu ho překládali na další, větší lodě a pak ho po řekách Inn a Dunaj rozváželi dál do tehdejšího Německa a Rakouska. Loďaři tu vybudovali za celá staletí – dnes bychom řekli – ohromnou prosperující firmu se všemi druhy odvětví jiných malých, subdodavatelských podniků. Měli zde vysoké postavení, status a s tím související životní standard a kulturu. Loďaři sami však byli drsní chlapi, zvyklí na tvrdý život související mnohokrát s nebezpečnou a fyzicky náročnou prací. Když v zimě voda zamrzla a doprava se na několik měsíců zastavila, věnovali se opravám lodí. Zmínky historiků bohatě líčí zručnost a řemeslnou dovednost loďářů.

Za dlouhých zimních večerů se z nadbytku volného času věnovali ochotnické divadelní činnosti, muzicírování a zpěvu. Dochované zprávy o jejich divadelních aktivitách se však netají ironií a kritikou. Přesto však byly tyto jejich produkce hojně navštěvované a populární mezi lidem. Třeba ještě podotknout, že mezi Laufen, ležícím na západním břehu řeky Salzach a Oberndorfem, ležícím na vý-

Oberndorf – Laufen

chodním břehu, byly značné rozdíly. Laufen bylo město, ve kterém byly veškeré úřady, školy a bydlela v nich většina majitelů lodí a loďařských firem. Oberndorf byl spíše předměstím, malou vesnicí, ve které bydleli převážně loďařští dělníci. V Laufen bylo vidět bohatství, v Oberndorfu chudobu. Tenkrát to však nehrálo žádnou roli, protože obě aglomerace tvořily jeden celek, nacházející se na společném území.

Doba vzniku koledy

Žádné umělecké dílo nedokážeme objektivně posoudit a plně pochopit, jestliže neznáme dobu, ve které vzniklo. Není tomu jinak ani u koledy „Tichá noc“. Prostředí doby bylo ovlivněno hlavně dvěma faktory: napoleonskými válkami a silným postavením církve. Celých 25 let před vznikem koledy bylo poznamenáno bídou, kterou způsobily války. Mnoho obyvatel Salcburku, bojujících na straně rakouské armády, zahynulo již v roce 1792 při vpádu francouzských vojáků do této oblasti. Ale to byl jen začátek dlouhotrvajících strastí. V roce 1805 došlo k dalším bojům, tentokrát o to tragičtějším, protože se proti Rakušanům po boku Francouzů postavilo sousední Bavorsko. Rakušané museli opustit Laufen, které se stalo dočasným tažným sídlem Francouzů. I když pak nastal na chvíli klid, v roce 1809 došlo k dalším bojům. Ty měly za následek obrovské ztráty na lidských životech, zničení loďařského průmyslu se všemi konsekvencemi, mezi Laufen a Oberndorfem došlo k velkým změnám, znovu a znovu se střídali na úřadech bavorští s rakouskými úředníky, vždy ustanovující své nové zákony (během let 1803–1816 se pětkrát změnila vláda v Salcburku). Po porážce Napoleona v Rusku a jeho defenzivním tažení na západ si jeho protivníci mysleli, že je již vhodná doba a v roce 1813 mu vyhlásili válku. Následovala porážka u Lipska a na vídeňském kongrese nové dělení Evropy. Hranice mezi tehdejšími Rakouskem a Bavorskem se posunuly. Bavorsko se muselo vzdát Salcburku, Rakušané zas museli postoupit jiná území. Nová hranice definitivně oddělila Laufen od Oberndorfu. Všechny tyto změny měly fatální dopad na celý loďařský průmysl. Rozdělení způsobilo škody, které byly mnohem větší, než jakékoli požáry, povodně a války předtím. Přineslo komplikované technicko-správní problémy. Hluboký propad sociální situace lidí v Laufenu a Oberndorfu byl tak hrozný a neutěšený proto, že tímto krajem neustále táhly tisíce francouzských vojáků drancující veškeré lidi těžce nashromážděné živobyті. K tomu připočtěme škody na majetku, zničené domy, veřejné budovy a neustálým verbováním vojáků decimované obyvatelstvo. Nikdy v dějinách nebyl tento kraj tak chudý, jako právě teď.

Katastrofy vyvolané válkami vrhaly špatné světlo na zástupce moci a úřadů. Lid k nim ztratil důvěru a hledal pomoc v církvi. V poznámkách tehdejšího učitele Franze Michaela Vierthaleru čteme: „Pozice církve byla neotřesená. Za všechny spáchané bolesti a křivdy nabízela jedinou vizi – pohled do věčnosti. Lidé se hojně účastní procesí. Při náboženských slavnostech jsou plné kostely. Kázání kněží a zpovědnice jsou bohatě navštěvovány.“ (str. 50). Jeden z důvodů, proč lidé chodili do kostela rádi, byl i fakt, že právě v tomto kraji byla z nařízení salcburského arcibiskupa Hieronyma Colloredo zjednodušena, od všech pompézností oproštěna bohoslužba a při sborových zpěvech byla povolena němčina. Předtím všude přítomný latinský zpěv se omezil jen na klášterní kostely. Lidem dělalo dobře vylít si svůj žal nebo potěšit duši zpěvem v jazyce, kterému rozuměli.

Toto bylo historické pozadí a nálada mezi lidem doby, ve které Franz Xaver Gruber a Josef Mohr zkomponovali koledu „Tichá noc“. Každý, kdo se cítil materiálně či existenciálně ohrožen, mohl najít v této písni útěchu. Jednoduchými prostředky vzniká ovzduší hlubokého pokoje a posily. Uvnitř této atmosféry nabízí píseň spásu. Kristus sám přichází jako Spasitel. A toto poselství není určeno jen malému kostelnímu společenství, které se na Štědrý den 24. 12. 1818 účastnilo půlnoční mše v Oberndorfu, ale pro všechny lidi na celém světě.

Oberndorf – kaple.

Josef Mohr – autor textu

Kromě textu koledy „Stille Nacht“ se od tohoto autora zachovala snad jen jediná báseň a jedna barokně se rýmující modlitba, kterou napsal jako dvacetiletý student. Jinak není známo nic, co by ho mohlo zařadit mezi autory prózy nebo poezie. Pár úředních dopisů ohledně hospodářské situace far nebo kostelů, kde působil, nelze hodnotit jako literární díla. Přesto se mu podařilo něco, po čem touží spousta spisovatelů; napsal báseň, jejíž zhudebněná podoba ho proslavila po celém světě.

Narodil se ve velmi chudých poměrech 11. prosince 1792 jako druhé nemanželské dítě ve druhém patře domu č.p. 9 v ulici Steingasse v Salcburku. Jeho matka Anna Schoiberin pracovala jako pletařka (pletla a prodávala svetry). Žila zde sama se svou matkou, s jedním vlastním a jedním adoptivním dítětem. Po Josefovi se narodily ještě další dvě děti, každé s jiným mužem. Nesmíme však podléhat duchu doby a odsuzovat jeho matku z lehkovážnosti či nedostatku citu

pro mravy a rodinu. Napoleonské války natolik způsobily bídu mezi obyvatelstvem, že polovina Salcburčanů nevladnila vůbec žádný majetek. Jen necelých třicet procent obyvatelstva žilo v řádně uzavřeném manželském svazku. Z důvodů obrovské bídy, aby se zamezilo jejímu dalšímu šíření, byl vydán úřední zákaz uzavírání sňatků. Mnozí úředníci totiž vycházeli z mylného předpokladu, že si chudý člověk nemůže založit rodinu a vychovat děti. Toto nařízení vedlo naopak k tomu, že se lidé nevdávali a neženili a děti se rodily jako nemanželské. To byl ostatně i případ matky Anny Schoiberin, která musela při oznámení o narození svého čtvrtého syna napsat do protokolu: „Toto je můj čtvrtý prohřešek.“ (str. 65). Dítě dostalo u křtu jméno Josef a pří-

Rodný dům J. Mohra – Salcburk

jmení Mohr po zběhlém vojákovi, kterého nikdy v životě jako otce nepoznalo. Za zajímavost stojí i zmínka o tom, že kmotrem při křtu se mu stal salcburský kat. Zřejmě to byl zvyk té doby, že lidé tohoto neslavného povolání bývali často kmotry nemanželským dětem, aby tak alespoň částečně vylepšili svou nevalnou reputaci.

Děti z chudých rodin tehdy neměly prakticky žádnou šanci studovat, nebo získat významné, dobře placené místo. Tuto šanci by neměl ani mladý Josef Mohr, kdyby nepadl do oka dómskému vikáři Johannu Nepomukovi Hiernlemu. Když jako sedmiletý dělal zkoušky v základní, předpřípravné třídě pro studium na akademickém gymnáziu, byl jedním z nejlepších. Proto se ho zmíněný vikář ujal a celé studium mu financoval. Na oplátku musel mladý Josef zpívat a hrát na housle ve sborech univerzitního kostela a v chrámu benediktinského kláštera v Salcburku. Také na gymnáziu patřil mezi premianty a již zde ho bavila hudba. Chvála na jeho schopnosti ze strany představených se samozřejmě mísila i s kritikou „mladické nerozvážnosti a rozpustilosti“ (str. 66). Dnes bychom řekli, že si občas z někoho vystřelil, ale jinak byl zcela normální, veselý, kamarádský a velice šikovný kluk. Směs obdivu a hany ho už ostatně provázela po celý život. Později, po skončení gymnázia, využil svých znalostí a navázaných kontaktů s profesory, kteří mu umožnili další studium, totiž studium teologie s přípravou na kněžství. Kvůli jeho původu mu byly dveře jiných oborů uzavřeny. Vystudoval tedy v Salcburku teologii a v roce 1815 byl vysvěcen na kněze. Svě

Oberndorf – dům, ve kterém bydlel Josef Mohr

kněžství začal v zapadlé vesnici Mariapfarr, ležící jihozápadně více než 100 km od Salcburku. Zde pravděpodobně napsal v roce 1816 i text slavné koledy. Jako mladý byl tzv. pomocným knězem (dnes rozlišujeme titul: farář a kaplan, tenkrát existoval ještě třetí stupeň, pomocný kněz; hierarchicky to byl nejnižší stupeň). Kdoví, jestli měl Josef šanci postupovat na žebříčku hierarchických hodností. Jeho původ, ale hlavně – to je dnes zcela jisté – závist jeho představených, mu za celý jeho život neumožnila stát se ani farářem. Zachovalo se několik stížností farářů, kteří napsali biskupovi žádost o přeložení Josefa, protože jim vadila „jeho blízkost k lidu“ (str. 69). Mezi kněžími se našli i jeho zastánci. Skutečně to byl kněz-lidumil, člověk s velikým sociálním cítěním.

Je evidentní, v čem spočíval důvod závisti: zatímco faráři bydleli v dobře vybavených farních domech, Josef Mohr žil v jednoduchém domku, často se setkával s lidmi v hospodě, chodil na divadelní představení loďařů a zpíval s nimi. Když tato stížnost nenesla očekávané plody, hledali proti němu jiná obvinění: „prý není jisté, zda má vůbec vlohy na to, aby působil jako duchovní pastýř, jestli je schopen pořádně vyučovat, navštěvovat nemocné, že mu chybí snaha po dalším vzdělávání se, podřízení se představeným atd.“ (str. 71). Jednou větou: byl nepohodlný. Proto musel stále putovat z jedné vesnice do druhé, kde na chvíli působil jako pomocný kněz. Teprve až v roce 1837, když mu bylo již 45 let, udělal „kariéru“ – byl jmenován za kaplana (!) ve vesnici Wagrain u St. Johann in Pongau. Podotýkám, že ani titul ani vesnice by se nedaly označit za postup vzhůru po žebříčku hodností. Wagrain je dnes lyžařské centrum Evropy, dobře známé i mnoha Čechům. Točí se tam obrovský byznys zimního sportu a když tam přijedete v zimě bez ohlášení, nenajdete ani ubytování, ani možnost zaparkování auta. V době, kdy tam přišel Josef Mohr, šlo o malou osadu. Lidé žili roztroušeně po horách, kde chovali svůj dobytek. Není známo mnoho z jeho působení v této osadě. To málo, co však známo je, stojí za to. Působil zde opět jako kněz-lidumil. Na srdci mu ležel hlavně osud dětí – sluhů a služek, ale i dětí sedláků, které od útlého mládí pracovaly na statku. Finanční důvody rodičům nedovolovaly, aby své děti posílali do školy. Josef Mohr trpěl, když viděl, jak těžce tyto děti drou bez šance na lepší život. Zřejmě se mu stále vybavovalo jeho vlastní dětství. S pomocí dobrovolníků – sponzorů – se mu podařilo vybudovat nejen školu, ale i získat finanční prostředky pro děti. V této škole vyučoval před svou smrtí 170 dětí. Když dnes přijedete do Wagrain, uvidíte tam stát původní faru, ve které bydlel a v roce 1848 i zemřel, školu „Mohr Schule“, kterou založil a jeho hrob na hřbitově. Pro mne je člověkem s pravým kněžským srdcem. Byl vzdělaný, moudrý, zbožný, zapálený pro Krista – jen se narodil ve špatné době, lépe řečeno v době, která byla natolik plná předsudků, že nedovolila rozvinout talent, který v sobě Josef Mohr měl. Kromě slavného textu koledy a pár jiných psaní, se po něm nic nezachovalo. Zemřel v takové chudobě, že museli prodat jeho osobní věci, i kytaru, na které kdysi poprvé hrál koledu „Tichá noc“, aby ho vůbec mohli pohřbít...

Fara – Wagrain

Hrob Josefa Mohra ve Wagrain – detail

Fara – Wagrain (vchod do staré farní budovy, ve které bydlel Josef Mohr)

Franz Xaver Gruber – autor melodie

Život autora hudby nejnámější koledy byl velmi podobný životu Josefa Mohra. Okolnosti se s nimi nemazlily. V jejich životech bychom našli mnoho paralel. F. X. Gruber se narodil 25. listopadu 1787 jako páté ze šesti dětí v osadě Steinpointsölde u Hochburgu severně od Salcburku. Jeho rodiče Josef a Anna zde pracovali jako tkalci. To bylo jejich skromné živobytí. Celá rodina se podílela na této práci a pro své děti neviděli žádnou jinou možnou činnost, než tkalcovství. Podobně jako potřeboval Josef Mohr „sponzora“ pro další studia a životní dráhu, zasáhl nečekaně i do budoucí životní volby F. X. Grubera učitel Andreas Peterlechner, který v něm objevil jeho velký hudební talent a začal ho učit hře na varhany. Výuka hudby patřila v té době mezi nejzákladnější učební předměty. Otec však nadále trval na tom, že Franz alespoň do svého osmnáctého roku musí pracovat jako tkadlec. Zachovala se legenda, která sice není striktně historicky podložena, ale přesto je všeobecně rozšířená. Jednoho dne Andreas Peterlechner onemocněl. Protože pracoval nejen jako učitel, ale i jako místní var-

Gruberova škola – detail – Arnsdorf

haník a bylo třeba zástup, zasedl k varhanám tehdy dvanáctiletý Franz. Ze všech překvapených byl nejvíc užaslý a hrdý na svého syna právě Franzův otec. Prozíravý a dobrý učitel zprostředkoval Franzovi další studium hry na varhany a připravil ho na učitelské zkoušky, které v roce 1806 úspěšně absolvoval. V nedalekém Arnsdorfu tehdy zemřel učitel a kostelník. Franz se o uvolněné místo ucházel a dostal ho. Budova školy byla jednoposchodová. V přízemí probíhala výuka a v prvním patře byl učitelský byt, ve kterém bydlela vdova po předcházejícím učiteli, paní Maria Elisabeth Engelsberger. Byla již dvojnásobnou vdovou a z předcházejících manželství měla dvě děti. Neří známo, jestli tehdy dvacetiletý Gruber vzplanul velkou láskou

Byt F. X. Grubera – Arnsdorf

k této o třináct let starší ženě, anebo se jednalo o čistě pragmatické pohnutky. Faktem je, že se s ní oženil a měli spolu ještě dvě děti. V Arnsdorfu působil přes dvacet let jako varhaník, kostelník a učitel. Bylo to období, které na jedné straně potvrdilo, že jeho volba učitelského povolání byla správná a na druhé straně ho proslavilo hudebně uměleckou činností. Jeho pedagogické schopnosti chválí úřední spis z roku 1821, který po inspekční kontrole všech škol v kraji hodnotí Gruberovu školu v Arnsdorfu za „nejlepší ze všech“. (str. 85). Tehdy zkomponoval mnoho hudebních děl s církevní tematikou. Z našeho pohledu to byla právě „Stille Nacht“, kterou napsal během Štědrého dne roku 1818 pro kostel v nedalekém Oberndorfu, kde působil jako pomocný varhaník. Jenže tato koleda se stala slavnou až o mnoho desítek let později a Gruber z jejího úspěchu vlastně nic neměl. Zato rok 1820 byl jeden z nejvýznamnějších mezníků jeho tvorby. Slavilo se třistaleté výročí posvěcení mariánského poutního kostela v Arnsdorfu. Přišlo na dvacet tisíc poutníků, mezi nimi mnoho kněží, biskupů a opatů z nedalekých benediktinských opatství v Saleburku a Michaelbeuern. Při slavnostní bohoslužbě totiž poprvé zazněla jedna z Gruberových mší. Zde měl obrovskou šanci ukázat světu svou dovednost. A opravdu, tehdy se mu otevřely dveře dalších možností a z obyčejného vesnického varhaníka se pomalu stával uznávaný skladatel.

Manželství trvalo jen několik let, protože jeho žena brzy umřela; nebylo jí ještě ani padesát let. Chvilí žil Gruber s dětmi sám, pak se oženil po druhé, a to se svojí bývalou žačkou, o dvacet let mladší Maria Breitfuß. Měli spolu deset dětí.

I tato žena mu po čase zemřela a on se oženil po třetí se starší ženou, Katharinou Wimmer, která jako on ovdověla. Ze dvanácti Gruberových dětí přežily jen čtyři. Je známé, že v té době byli lidé mnohem víc než dnes zvyklí na chudé poměry, smrt... a přesto, ztráty, které F. X. Gruber ve svých blízkých měl, byly tvrdé a citově bolestné rány, se kterými se musel vyrovnávat.

Vraťme se však ke koledě, která proslavila Gruberovo jméno více než jeho asi 90 jiných hudebních děl. Po tom, co poprvé zazněla v kostele sv. Mikuláše v Oberndorfu, nastalo kolem ní ticho. Je možné, že ji Gruber sem tam příležitostně hrál, je taky možné, že ji hrával i Josef Mohr na všech místech svého působení, když v roce 1819 opustil Oberndorf. V každém případě však tato koleda nikoho nezaujala natolik, aby se stala slavnou. K jejímu šíření a úspěchu přispěly, jak to koneckonců mnohokrát v životě bývá, jiné vnější okolnosti. V roce 1821 opravoval varhany kostela v Oberndorfu známý varhaník z městečka Fügen v Zillerthalu, Carl Mauracher. Při práci na varhanách objevil noty této koledy. Ta ho tak zaujala, že noty vzal s sebou domů a dal místnímu varhaníkovi. Tomu se koleda zalíbila a nadšeně ji šířil dál. V tom kraji žilo několik rodin, které se věnovaly pěvecké činnosti. Za pozornost stojí zejména pětičlenná rodina Rainer a hlavně čtyřčlenná rodina sourozenců Strasser, která měla dílnu na výrobu rukavic. Při prodeji po Rakousku, Německu a jiných zemích zpívali tyrolské lidové písně a do svého repertoáru zařadili i tuto koledu. Z roku 1831 existuje první „mediální“ informace o této koledě v „Leipziger Tagesblatt“ – Lipském deníku, který informuje o vystoupení sourozenců Strasser a krásné tyrolské koledě „Stille Nacht“. O rok později, při další návštěvě Lipska, píše tytéž noviny: „Kéž by se sourozenci Strasser cítili v co nejlepší kondici, aby se jim znovu v této předvánoční době také co nejlépe povedlo zazpívat překrásnou koledu Tichá noc.“ (str. 103). Co následovalo dál, bylo jako šíření laviny. V roce 1838 se nachází tato píseň již v oficiálním lipském zpěvníku a v roce 1843 se stává součástí německého hudebního fondu. Jako taková našla ohlas nejen u katolíků, ale i u protestantů. Její interkonfesionální, univerzální charakter spočívá v tom, že Mohrův text není striktně katolický, pro který je typický mariánský kult. I když se Maria v textu vzpomíná, hlavní postavou je Kristus a jeho vykupitelské poslání. Proto není divu, že se tato píseň stává součástí jak katolického, tak i protestantského prostředí. V roce 1839 ji pěvecká rodina Rainer zpívala při svém čtyřletém turné po Americe; poprvé v New Yorku v Trinity church na Wall Street. O několik let později ji lze najít ve všech zpěvnících různých církví Ameriky (v roce 1840 u baptistů, v roce 1849 u metodistů atd.). Misionáři všech církví ji přinášejí do rozličných končin světa. Různé jiné pěvecké sbory z okolí Salcburku ji šíří po celé Evropě. V tomto období se dostala i do Čech a na Moravu, přesný rok ani autor překladu však není znám. Trvalo však ještě mnoho a mnoho let, než se za autory této koledy začala uvádět jména Josefa Mohra a F. X. Grubera. Až doposud se považovala za typickou tyrolskou lidovou píseň. Ani Mohr ani Gruber se

žádné slávy nedočkali. Z dnešního pohledu je neslýchané, že byrokratická a finančně orientovaná mašinérie hudebního byznysu by dovolila kvůli copyright jen tak benevolentně a beztržně nechat šířit nějaké skladby. Spravedlnosti však přece jen bylo učiněno zadost. V roce 1854 napsala královská pruská dvorní kapela v Berlíně dopis P. Ambrožovi Prennsteinerovi, sborovému inspekčnímu benediktinského kláštera sv. Petra v Salcburku, se žádostí o objasnění autorství této koledy. Všeobecně se totiž usuzovalo, že autorem by mohl být bratr Josepha Haydna, Johan Michael Haydn. V tom čase byl právě syn F. X. Gruber Felix Gruber členem pěveckého salcburského sboru. Ten samozřejmě vše věděl a řekl to otci. F. X. Gruber proto napsal dopis, ve kterém popisuje vznik této koledy: „Bylo to 24. prosince roku 1818, když pomocný kněz Josef Mohr v nově vytvořené farnosti sv. Mikuláše v Oberndorfu předal tamnímu zástupci varhaníka Franzi Xaveru Gruberovi, který byl toho času také učitelem v Arnsdorfu, báseň s prosbou o napsání příhodné melodie pro dva hlasy, sbor a kytaru. Posledně jmenovaný předal ještě téhož večera hudebně nadanému duchovnímu dle jeho přání kompozici, která téže svaté noci za všeobecného aplausu byla zazpívána...“ (Hallein, 30. prosince 1854). Z jiných Gruberových textů víme, že sbor zpíval refrén, Gruber bas a Mohr tenor za doprovodu své kytary. Zmiňovaný dopis

Gruberovy varhany – Hallein

F. X. Grubera je mnohem delší, vybral jsem jen krátkou citaci. Gruber o sobě mluví ve třetí osobě a už při letném pohledu na tento dopis je zřejmé, že píše nevšedně skromně a věrohodně. Stalo se to šest let po smrti Josefa Mohra a kdyby jeho jméno neuvedl, nikdo by mu nemohl nic vyčítat. Přesto píše pravdivě a nezištně, že autorem textu byl právě Mohr. Z celého dopisu prosvítá vzájemné přátelství a úcta mezi nimi i to, kdo byl iniciátorem této koledy.

V průběhu následujících let došlo ještě sem tam k diskusím o autorství této koledy. Dnes však již žádný seriózní kritik-znalec nepochybuje o autorství Mohra a Grubera. V průběhu let byla tato píseň mnohokrát manipulovaná politickými událostmi, tak jak se tomu žel, děje často i dnes, když známí umělci vystupují např. na předvolebních kampaních různých politiků.

Franz X. Gruber, Muzeum Hallein

Po všem, co jsem se o pozadí vzniku této koledy dověděl, jsem si ji znovu zamiloval.

Byla napsaná z čistě nezištných důvodů, jako projev:

- společné lásky Grubera a Mohra k hudbě a umění,
- vzájemného přátelství,
- lásky k lidu
- a hluboké víry.

Vznikla v době, kdy duše lidí usouzené neustálými napoleonskými válkami a všemi strastmi, které s sebou přinesly, potřebovaly potěšit, pohladit a povzbudit. A to se jí tenkrát povedlo. Díky Bohu za ni.

Peter Žaloudek, Vídeň 2008

Hrob F. X. Grubera – Hallein

Prameny:

Muzeum v Hallein – otevřeno denně od 15.00 do 17.00 hod.

Muzeum v Arnsdorfu u Oberndorfu – otevřeno po předešlé písemné nebo telefonické domluvě

Muzem v Oberndorfu

Muzeum ve Wagrain in Pongau

Literatura:

- „Stille Nacht, heilige Nacht“ – Das Weihnachtslied – wie es entstand und wie es wirklich ist – od autora Dr. Maxe Gehmachera, Pfad Verlag, Salzburg 1968.
- „Stille Nacht! Heilige Nacht!“ – Die Geschichte eines Liedes, od Wenera Thuswaldnera, Residenz Verlag 2002.

Peter Žaloudek

TICHÁ NOC – O pozoruhodných okolnostech vzniku nejznámější koledy

Foto na titulní straně: noty koledy „Tichá noc“ – Muzeum v Hallein

Foto na zadní straně obálky: krajina mezi Hallein a Ramsau – ledové varhany

Foto na straně 14: Franz X. Gruber – Muzeum v Hallein

Ostatní fotografie: autor textu

Grafická úprava: Milena Ševčíková

© Peter Žaloudek

www.peterzaloudek.com

Jazyková úprava: Sr. M. Magdalena Machynková

Označené citáty pocházejí z knihy: „Stille Nacht! Heilige Nacht!“ od autora W. Thuswaldnera

Jako svou 154. publikaci vydalo nakladatelství Gloria Rosice

Vydání I., 2008

Tisk: Jaromír Šrámek, tiskárna Gloria, Tyršova 266, Rosice

ISBN 978-80-8676-44-5